

Ivan Poldauf, jeden z průkopníků netradičních popisů mluvnice češtiny

Milan Hrdlička, FF UK v Praze

milan.hrdlicka@ff.cuni.cz

V září letošního roku uplyne 110 let od narození Ivana Poldaufa (1915–1984), erudovaného filologa s nevšedním odborným záběrem. Vedle badatelských aktivit a pedagogické práce Poldauf rovněž překládal, byl i autorem učebních materiálů, lexikografem, redaktorem. Jeho odborná kariéra je poměrně pestrá, kupř. v letech 1949–1961 vyučoval na olomoucké Univerzitě Palackého, poté přešel na pražskou Univerzitu 17. listopadu (1961–1965), kde přednášel aplikovanou lingvistiku a teorii překladu a tlumočení, a posléze působil na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy jako profesor anglistiky.

Těžištěm Poldaufova zájmu byla angličtina, ostatně popisu všech jejích rovin, od fonologie po syntax, zasvětil celý badatelský život. Z jeho prací je třeba zmínit *Velký česko-anglický slovník* (vydaný společně s A. Osičkou; Praha, 1941), monografii *Anglický slovní přízvuk* (Praha, 1983, v téže roce vyšla v Oxfordu i anglická verze) či *Česko-anglický slovník* (Praha, 1986). My však profesora Poldaufa připomínáme jako novátorského bohemistu se zájmem o číslovky, o slovesný vid a o českou mluvnici vůbec, nadto nazíranou z perspektivy nerodilého mluvčího češtiny.

Poldaufovy bohemistické zájmy a zásluhy stručně připomeneme netradičně koncipovanou gramatikou *Čeština jazyk cizí*¹ (Praha, 1968, spolu s K. Šprunkem). Jde o jednu z prvních mluvnic naší mateřštiny určených primárně cizincům. Je psaná česky, předpokládá tedy pokročilejšího jinojazyčného uživatele. Publikace zaujme osobitým pojetím a zdařilým zpracováním hned několika kapitol, mimo jiné slovesného vidu a (ne)násobenosti slovesného děje (s. 212 n.), prepozic (s. 257n.) a především zjednodušeným systémem českých pádů (s. 49n.); velká pozornost je však věnována i hláskosloví a pravopisu, českému slovosledu aj.

Pokud jde o originálně pojatou českou deklinaci, autoři uvádějí, že české podstatné jméno má pouze čtyři formy, a sice tvar báze (báze *B*), genitivní (*genitiv G*), dativní (*dativ D*) a instrumentální (*instrumentál I*). U některých substantiv dále rozlišují specifickou oslovovací formu (vokativ). U báze, genitivu a dativu je vyčleňován základní tvar se základní koncovkou (týká se vždy většiny substantiv daného typu, např. genitivu neživotných maskulin *sešit – sešitu*) i odlišné podoby zmíněných tvarů s koncovkou zvláštní (např. *les – lesa*).

¹ Mluvnice byla výnosem ministerstva školství schválena jako vysokoškolská učebnice.

Bázový tvar plní ve výpovědi funkci nezávislou, neobjektovou (nominativ), nebo funkci závislou objektovou (akuzativ). Mnohá substantiva (neživotná maskulina, neutra, feminina podle vzoru píseň a kost) disponují pro obě funkce stejnou formou, zbývající jména tvary odlišnými. Tehdy autoři rozlišují bázi subjektovou (*B.s.*), popř. bázi objektovou (*B.o.*). Neotřelé je pojetí lokálu: „Zvláštní podoby dativu se někdy užívá po předložkách po, v, o, na, při. Je to tak v plurálu u všech substantiv a někdy i v singuláru u některých maskulin a neuter. Této zvláštní podobě lokálu říkáme lokální dativ (značíme D.L.).“ (tamtéž, s. 63)

Inspirativní pokus má ovšem omezený dosah – platí pouze pro substantiva v singuláru (*Jde ke kamarádovi – Mluví o kamarádovi*), přesto se setkal s pozitivním ohlasem² a předznamenal další simplifikující pokusy popisu české deklinace.³ Za inspirativní pokládáme zpracování slovesného vidu (včetně významů prefixů), v němž se poprvé objevuje i hojně užívaná metafora připodobňující slovesa dokonává k fotografování a nedokonává verba k filmování (s. 216).

Částečně popularizační zaměření místy zapříčinilo užívání poněkud specifického pojmosloví (s. 9 – *ráz* = *utajená hláška*; s. 79 smíšené skloňování se vztahuje i na případy mimo posesivní adjektiva, např. *plamen, rameno*; s. 85 *zvláštní plurál* = *duál* aj.), to však nic neubírá na kvalitě a inovativnosti lingvodidaktického popisu, který přináší řadu nevšedních postřehů – např. na s. 61 se konstatuje, že genitivní koncovku *-a* mají mimo jiné jména měst se starými vazbami na české země (*do Říma, Betléma, Jeruzaléma*).

Zmiňovaná gramatika, stejně jako její autor, zanechala v oboru čeština jako cizí jazyk nepřehlédnutelnou stopu. Lze jen doufat, že se profesor Ivan Poldauf v dohledné době dočká nové generace vzdělaných, odvážných a kreativních následovníků.

Tento výstup vznikl v rámci programu Cooperatio, vědní oblasti Lingvistika.

² Uplatnil se např. v učebnici M. Šára a kol.: *Czech for English Speaking Students* (Praha, 1968).

³ Srov. F. Čermák a kol. *Stručná mluvnice češtiny pro zahraniční studenty* (Praha, 1971), P. Čaha – M. Ziková. Princip synkretismu aneb Augiášův chlív české deklinace. *Linguistica Online*. Brno: Masarykova univerzita, 2006. [online] Dostupné z <<http://www.phil.muni.cz/linguistica/>>.